

"Evet, koca bir ağacın bir derece ruha benzeyen programını ve kanun-u teşekkülâtını, bir nokta gibi en küçük çekirdekte derc edip muhafaza eden bir Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, bir Zât-ı Hafîz-i Bîzevâl..." İzah eder misiniz?

Bu cümle, daha önce yapılan tespitlerin ve hikmet derslerinin bir özeti gibidir. **Bir ağacın bütün ömrü boyunca işlediği ameller küçük çekirdeğinde kaydediliyor.** İnsanın da bedeninin bütün özellikleri nutfede kaydedilmekle birlikte, ruhunun bütün faaliyetleri de hafızasında kaydediliyor. Bu yönüyle her insan, Üstadımızın ifadesiyle ayrı bir nevi gibidir. Birbirinden tamamen ayrıdır. Kalbindeki inancıyla, aklındaki bilgilerle, nefsindeki arzularıyla, hedefleri ve gayeleriyle, beslediği doğru veya yanlış sevgileri ve korkularıyla kısacası ruhunun bütün fonksiyonlarıyla ayrı bir âlem olan insan, öldüğünde onun ruh dünyasının özellikleri bir başka ruhta devam etmiyor. Meselâ, bir âlimin ilmi onun ana rahmindeki çocuğuna sirâyet etmiyor. O halde, **Hakîm-i Zülcelâl ve Hafîz-i Bîzevâl** olan Allah, her bir ruha, [Haşir Risalesinde](#) beyan edildiği gibi, layık olduğu **"mükâfat ve mücazat"**ı vermek üzere ruhları baki kılacaktır ve kılmıştır.